ПАН СЛИМАКІВСЬКИИ

Він твердо стояв на земній кулі, коли та диким мустангом кружляла в міжпланетних просторах. Ноги пана Слимаківського ні разу не затремтіли за всі п'ятдесят вісім поворотів Землі навколо Сонця, але на п'ятдесят дев'ятому крузі Земля смикнулася, як сполохана коняка, і пан Станіслав Слимаківський почув непевність у ногах...

З цього п'ятдесят дев'ятого круга й почалася їзда з перепонами, а пан Станіслав, призвичаєний до спокійної поїздки, кожну таку перепону фіксував у власних печінках тисячами "трясців".

У пана й до цього траплялися перепони в житті, але ті перепони проходив він у гарно пошитому сурдуті та в білих рукавичках, а коли й не проходив гаразд, то втішався з того, що він завдав декому чимало клопоту.

От і незадовго до цього "бешкету" була перепона, яку не здолав юридичний геній пана Слимаківського: помер його дядько й заповідав йому п'ятсот десятин лісу на Київщині. За місяць перед тим бачив пан на власні очі його заповіта, а як помер дядько, зникли кудись папери, і майном заколодів молодий волоцюга Ліщинський, що був тому дядькові "дев'ята вода на киселі". Суд визнав дійсним спадкоємцем Ліщинського, а пан Станіслав, пославши десятків зо два "трясців" у мертві печінки улюбленого дяді за те, що той не зумів як слід зберегти документів, почав судитися за ліс...

І, певно, судився б пан і по цей день, і, певно, просудив би пан свої триста десятин лісу та двісті ріллі, а не лишив їх хлопам на поталу, як зараз, коли б не цей гармидер...

Пан носив славне ім'я, записане до не менш славних книг, мав хоча й закладений тричі в банкові, але ж власний маєточок, а це вкупі й створювало підвалину твердого стояння на земній кулі.

Коли ж почався революційний галоп і пішли прахом і книги родів, і маєтки з ЛІФОМ та ріллею, пан Слимаківський почув непевність у ногах, а далі й зовсім утратив рівновагу.

На початку пана Станіслава неприємно вразило те, що на нього, відомого на всю округу ліберала й нащадка славного генерала Слимаківського, що боровся за визволення Польщі з-під московської кормиги, ніхто не звернув уваги... Вони, ці "неуки" і "бидляки", не зрозуміли величі моменту й замість боротьби за визволення почали грабувати та палити панські маєтки, ставлячись не зовсім ввічливо до їх власників.

Це неввічливе поводження і було за причину тому, що пан Станіслав вирішив за краще кинути родову Слимаківку, забравши свою дружину, огрядну пані Климцю.

Пан не боявся хлопів. О, він не з таких, що бояться! В його жилах тече кров хороброго генерала. Пан не боявся, але... але...

— Нехай бешкетують бидляки, потім будемо з них шкуру дерти!

Цю загрозу він пошепки сказав пані Климці, коли вони потай уночі, на селянському возі і в селянській одежі, втікали з маєтку.

І дивне діло! Зненависть панова до Москви в ту ніч ніби охолола, а може, він забув про неї, бо зненависть до хлопа затулила собою все. "Хлоп скрізь однаковий і скрізь його треба бити..." — думав пан, трясучись на возі. Він розумів, що хлоп затіяв щось; більше за звичайний "бунт", але не припускав, щоб ті "неуки" могли скерувати землю на новий шлях.

Твердо вірив пан, що все це ненадовго. Вони з Климцею пересидять заколот десь там у Житомирі чи в Києві, а потім своє візьмуть!

Климця — його старий друг. Все, що він думає і відчуває, вона відбиває як у дзеркалі і тільки в одному не погоджується з Стасем. Пан не вірить у бога, а пані вірить не тільки в бога, а й у інших таємничих істот — відьом та русалок. На цьому єдиному пан і пані не зійшлися впродовж двадцятьох п'ятьох років спільного життя.

Але те, що пан не вірить у бога, зовсім не означає, що він якийсь дурник соціаліст, всім розказує, що бога немає. Ні! Він ввічливо ставиться не лише до ксьондзів, а й до православних попів. Пан знає, що без віри та попів не можна керувати темним людом.

— Мамцю,— казав він не раз пані Климці,— я маю розум і освіту, і мені все те не потрібне...

Щоправда, освіта пана Слимаківського не була доведена До кінця, але справа, звичайно, не в дипломі...

Пан Станіслав вірив лише в те, що можна було помацати. Нема чого мацати — значить нема нічого...

Він так само, як і в бога, не вірив і в учені "вигадки", яких теж не можна було помацати, і, погодившись з Копер ніком про рух Землі навколо Сонця (Коперник же "Ув поляк), він не вірив у міжпланетні віддалі та розміри

Сонця й планет, про які кажуть учені. Хто міряв? Хто важив? А коли не міряно землемірним ланцюгом і не зважено на сотенних терезах у Слимаківці, нема чого по-дурному плескати...

Так думав пан Станіслав Слимаківський.

А ще він думав, їдучи залізницею з Житомира до Києва, що революція ні до чого і — самі з неї неприємності. От і в Франції була революція, а що? Пани взяли гору, і інакше бути не може...

Шкода, що пан не військовий та й роки не ті... Он уже смикає в лівій нозі, болить поперек та й схуд за останній час од турбот та хвилювання.

А ще думав пан Станіслав Слимаківський, сидячи в маленькій квартирі на околиці Києва, що добре отак спочити з півроку від господарських турбот. Завести поважні знайомства, ходити до театру і щодня читати газету.

Але місто зустріло непривітно, і спочити не довелось. Замість господарських турбот прийшли інші. Влада змінялася за владою, і кожен, хто не приходив, цікавився Слимаківськими. І хоч старі літа рятували від різних там мобілізацій, але все те нервувало і Климцю, і Стасека.

Щовечора прохала пані Климця Єзуса та його матку захистити їх од "лшекльонтих" більшовиків, але Єзус із своєю маткою, певне, втратили свою силу в ці прокляті часи і, мабуть, десь сховалися на околиці небесного Житомира або Києва.

Сліпа віра дружини дратувала пана, і він демонстративно почепив на стіні проти дверей портрета Леніна.

— От хто тепер, а не пан Єзус! — саркастично сміявся пан, показуючи на портрета. При цьому він плювався і вигукував невідомо на чию адресу: — Будь ти проклятий!

Не було панові життя на цій оскаженілій землі. Проходили роки, певно, рубали хлопи Слимаківського ліса в той час, як пан, забравши речі на продаж, ішов на базар.

Спочатку базар неприємно вражав пана. Брутальне поводження з "задроченими" панами базарних тубільців, глузування перекупок та дрібних "рвачів" ображали його до сліз; але згодом він призвичаївся і навчився давати відсіч. Знайшлися в базарній гущі і близькі своїм походженням люди, стало затишніше Слимаківському.

Потроху поводження та мова базару зробилися рідні панові, і пані Климця з жахом спостерігала, як її чоловік утрачав ознаки шляхетності, набравшись брутальних манір.

А далі пана вже почало тягти до базару, і він без потреби вештався у натовпі, щоб од приятелів почути новини, які передавались пошепки й озираючись. Ці чутки про селянські повстання, про різних отаманів, що не корилися більшовикам, про наступ чужоземного війська були за єдину втіху...

Згодом джерело чуток почало висихати, а може, почала висихати віра в них...

Щодалі більше напосідали думки про маєток, про ліси, про колишні бенкети. І що менше лишалося речей на продаж, то більше мріяв пан про свій поворот до маєтку.

За одне був вдячний пан революції — банки розграбовано і спалено — маєток його тепер буде чистий від боргу. От тепер-то він загосподарює! От тепер-то він напевно висудить у Ліщинського дядьків ліс. А може, й самого Ліщинсь-кого давно забили більшовики?.. Це була б друга приємність од революції.

За мріями не доспавши ночі, прокинувся одного ранку пан Слимаківський у поганому настрої. Климця зготувала гірку каву з паленого ячменю і заклопотано перебирала речі в кутку кімнати^

— Що ж продавати будемо?

— Таж простирадло, здається, ти казала! Климця здивовано подивилась на пана.

— Ще на тому тижні простирадло продали.

— Ну то що ж?

— Неси, мабуть, годинника...

— Годинника? Ніколи!..

Годинник був гордістю роду Слимаківських. Того годинника подарував за якісь послуги якомусь Слимаківському якийсь польський король.

Ні, годинника пан ніколи не продасть! Недарма ж він спровадив його, як найціннішу річ, ще до своєї втечі з Сли-маківки.

— То що ж будемо їсти? — знов запитала пані з сумом.

Пан мовчав. І в той час, як Климця сиділа на пошарпаному кріслі й плакала, пан боровся зі спокусою. Безліч каламутних думок і почувань, що суперечили одні одним, підхопили пана Станіслава на свої хребти й несли невідомо куди...

Він забув про каву, і очі йому заслало мрійливим туманом. Він мріяв про чудо, завдяки якому не треба буде продавати годинника. Він літав у надземних високостях, із яких діла земні здаються дитячими іграшками...

Пан не вірив у бога, він не міг молитись, і мрії йому "Ули, як пісок струсеві. Коли життя притискувало до стіни різними небезпеками, він ховав висохлу голову у пісок мрій... Реальне життя відходило кудись за

рожеву млу, а коли повертався він знову до дійсності, рішення приходили виразні й чіткі.

— Загорни годинника...— прошепотів пан, немов прокинувшись од сну, і сам почав похапцем одягати драного піджака.

Була рання весна. Десь за Дніпром у лісах білів пошарпаний сніг, а на вулицях було вже сухо. Тільки здаля повівав холодний пронизливий вітер і забивав цвяхи в похилену панову спину.

Годинник був важкий і неоковирний. Мосянжові орнаменти продирали хустку й гостро в'їдалися в ребра, але пан не помічав того.

Він замріявся знову, і в центрі його мрій був дядьків ліс. Пан підрахував прибутки, у мріях умовлявся з покупцями, влучно та гостро ганьбив Ліщинського, блискуче промовляв на шляхетних зборах...

Слимаківський нічого не помічав навколо. Він дивився понад головами людей, що безтурботною рікою пливли тротуарами. Були між ними люди різних станів і різного віку. От пройшли робітники, просто, але чисто зодягнені, півста хлопчаків і дівчаток — піонерів — вистукували такта під барабан, а пан Слимаківський плив на хвилях наймовір-них мрій...

Незабаром людський потік закружляв утле тіло пана Станіслава і, як нічні примари при світлі дня, так мрії панові в базарному оточенні вмить розвіялись. Базар за чотири роки зробився такий милий, такий рідний, що пан почував завше заспокоєння, як колись малим на лоні матері.

Він забув про гордість роду Слимаківських — годинника, подарованого якимсь королем. Годинник отут, на базарі, був для нього лише крамом, за який треба було вторгувати якомога більше.

Пан розіслав драну хусточку на сухому місці і з гордістю став над годинником.

Підійшов старий базарний знайомець, такий самий вигнанець з родового маєтку, як і пан Станіслав,

— Ну, і як ви, пане, думаєте, де ж подівся той заповіт? — пан Єрський напередодні вислухав сумну повість Слима-ківського про втрачений заповіт на дядьків ліс, але щось перебило їм балачку.

— А дідько його знає! Вже б я, пане, коли б знав, так той папір не минув би моїх рук...

_ Ну, нічого, пане, все це мине, і лісок, хе-хе! буде

ваШ..._пошепки на вухо промовив пан Єрський.

у цей час очі пана Станіслава якось мимоволі вп'ялися в натовп. Він побачив там щось неймовірно цікаве для себе. Він якийсь час не здавав собі справи, що саме він там побачив, аж потім зрозумів: між рядами "барахольників" ішов, розглядаючи речі, Ліщинський.

Він був добре зодягнений і, видимо, вишукував цікаві речі. Пан Слимаківський стояв як загіпнотизований, фігура Ліщинського потроху закривала йому ввесь світ...

Ліщинський наближався. Пан Єрський щось говорив Слимаківському, але той не слухав.

Ліщинський підійшов близько і, зобачивши годинника, нахилився над ним, уважно розглядаючи. Він, видимо, не впізнав пана Станіслава.

Слимаків ський дивився йому в потилицю, зціпивши зуби й трясучись усім тілом. Жили на його худій шиї напружилися, у скронях бухали молотки, й не вистачало повітря в грудях...

— Скільки хочете за це барахло? — недбало запитав Ліщинський, не підводячись.

Слимаківського обдало жаром. Він раптово нахилився і схопив годинника тремтячими руками.

— Пшя крев! Хол єра! — вирвалося клекотом з його грудей. Ліщинський випростався й пильно глянув в обличчя пана Слимаківського. .

— Пан Станіслав?! — здивовано прошепотів він, подавшись од несподіванки назад. Видимо, лайка не дуже вразила його, а може, він не зрозумів, до кого вона стосувалася.

Слимаківський притиснув годинника до грудей і гостро-вороже дивився на Ліщинського, а той з зацікавленням Розглядав його убогу постать. Врешті очі їх зустрілися — очі загнаного звіра й одгодованого мопса, певного в своїх силах.

Що було, то минуло, пане! Я давно збираюсь виправити кривду, що колись момоволі заподіяв вам...

Ліщинський під гострим зором Слимаківського витяг з кищені пальта товстого гамана, покопався в ньому й подав панові згорнутого папера.

Я давно хотів вам це передати... Покійний дядя... Ліщинський не скінчив. Крик неймовірного болю заглушив його дальші слова. Слимаківський випустив годинник ^ РУк і, як віл, вражений стилем різника в потилицю, упав на Рук... Пожовклий заповіт випав з руки Ліщинського.

Учинився галас зляканих перекупок. Прийшов спокійний, як Хеопсова піраміда, міліціонер. Натовп згрудився. Хтось кричав про швидку допомогу. Череватий крамар, користаю-чись з нагоди, уголос лаяв Радянську владу, що дозволяє людям умирати на вулиці, а пан Станіслав Слимаківський лежав на брудному базарному брукові поруч з подарунком короля та недійсним заповітом...

Годинник випинав із дірок драної хустини свої мосянжові орнаменти, немов злісно вишкіряючи зуби на цей незрозумілий йому, але ворожий світ...

На шістдесят п'ятому крузі, коли Земля почала вже звикати до нового керівника, пан Станіслав Слимаківський був збитий з земної кулі маленьким штовчком...